

Cezeri'nin Robotlarının İzleri Aranıyor! Amida'da Tarih Aydınlanıyor

Dünyanın ilk robotları El Cezeri tarafından Amida Höyük'te yapıldı. Arkeolojik alanda devam eden kazılarda ise 850 sene evvel yapılan robotlara dair izler aranıyor. Artuklu Sarayı'nda bulunan soğutma sisteminin ise Cezeri'ye ait olduğu düşünülüyor.

MURAT ÖZTEKİN “Amida Höyük” olarak adlandırılan bu tepe, dile kolay 10 bin senedir kesintisiz iskânın olduğu dünyanın en eski ikinci yerleşimi. Bu özelliğiyle Göbeklitepe'yi bile gölgede bırakıyor.

Höyüğü özel kılan bir diğer husus ise dünyanın ilk robotlarının yapıldığı ve dahası kullanıldığı yer olması! İslam'ın Altın Çağı'nın devam ettiği 12. asırda yaşayan Müslüman bilim adamı El Cezeri, Amida Höyük'te yer alan Artuklu Sarayı'nda ilk robot örneklerini yapmıştı. Cezeri, su saatleri, eğlenceli otomatlar ve insanların hayatını kolaylaştıran robotlar ortaya çıkarmıştı.

(Cezeri'nin robotlarından birinin minyatürü.)

ROBOTLARIN ÇİZİMLERİ BUGÜNE ULAŞTI

Amida Höyük'teki düzenli kazılar, 2018'den beri Kültür ve Turizm Bakanlığı himayesinde Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. İrfan Yıldız başkanlığında yürütülüyor. Prof. Dr. Yıldız ve ekibinin en büyük hedefi ise çizimleri bugüne ulaşan ama asılları yok olan 850 sene önceki ilk robotlara dair kalıntılar bulmak.

Kazı alanını birlikte gezdiğimiz Prof. Dr. Yıldız, UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alan Amida Höyük'te 10 bin yıl önce yerleşimin başladığını, ilk sarayın ise Hurriler tarafından inşa edildiğini söylüyor. Bu alan zamanla Hurri-i Mitaniler, Bitzamani Krallığı, Asurlular, Romalılar, Bizanslılar, Nisanoğulları, Eyyubiler, Artuklular ve Akkoyunlular tarafından idari merkez olarak kullanılıyor.

“Burayı İstanbul'daki Topkapı Sarayı gibi düşünebiliriz” diyen Prof. Dr. Yıldız, sözlerine şöyle devam ediyor: Amida Höyük, saray ve idari binaların olduğu bir merkez. Biz arkeolojik kazılara başladığımızda şehrin 5 bin 500 yıllık olduğu düşünülüyordu. Zamanla ilk yerleşimin günümüzden 10 bin sene önceye kadar uzandığı ortaya çıktı. Üstelik burada kesintisiz bir hayat var. Amida, Filistin'deki 11 bin yıllık Eriha şehriden sonra dünyada kesintisiz yerleşimin olduğu en eski ikinci şehir. Arkeolojik kazılar devam ettikçe bu sıralama değişebilir. Buradaki yerleşimin tarihi 12 bin sene önceye uzanabilir.

SARAY İÇİNDE ATÖLYE KURMUŞLAR

Sibernetiğin ve otomasyonun temellerini atan El Cezeri'nin, höyükteki Artuklu Sarayı'nın baş mühendisi olduğunu söyleyen Yıldız, “Burası onun hem yetiştiği hem de uzmanlaştığı bir yerdi. Robotlarını enteresan bir saray içerisinde yaptı. Maalesef Cezeri'nin hiçbir aleti bulunamadı. Ancak çok paylaşımcı biri olduğu için eserlerini nasıl yaptığını bütün detaylarıyla kitabında anlatmıştı. Bu sebeple asırlar sonra replikaları yapıldı ve hepsi de çalıştırıldı. Bizim buradaki kazılardan beklediğimiz asıl şey, El Cezeri'nin saraydaki atölyesine ve eserlerine dair bir iz bulmak. Sarayın devamlı kullanılmış olması bunu biraz zorlaştırıyor. Düşünün; 1800'lere kadar saray aktif bir şekilde kullanılmış. Evliya Çelebi 1650'lerde şehri ziyaret ettiğinde bu sarayda kalmış ve 150 odalı olduğunu yazmış” ifadelerini kullanıyor.

CEZERİ, SULTAN İÇİN "KLİMA" DİZAYN ETMİŞ

Buna rağmen sarayda Cezeri'ye dair bazı izler gün yüzüne çıktı. Prof. Dr. Yıldız, Artuklu Sarayı'nda Cezeri'nin yaptığını düşündükleri ısıtma ve serinletme sistemlerini keşfettiklerini kaydediyor ve sözlerine şöyle devam ediyor: Özellikle ilk defa bu sarayda karşımıza çıkan serinletme sistemi çok enteresan. Daha ziyade Sultan Nasreddin Mahmud'un kullandığı odalarda buna yer verilmiş.

Kabul salonu, divanhane ve dinlenme odalarında tuğlalar içine pişmiş kilden yapılan boruların yerleştirildiği bu sisteme soğuk su kaynağı bağlanmış. Ve soğuk kaynak suyunun etkisiyle mekânlar soğutulmuş. Yani o günkü şartlarda bir klima da meydana getirmiş. Bunun dışında Roma’da olduğu gibi sarayda alttan ısıtmalı bir ‘kalorifer’ sistemi de kurmuş. Sarayda gördüğümüz bu sistemlerin dizaynı, Cezeri’nin diğer eserleriyle örtüşüyor.

Kaynak: 5 Kasım 2025 Türkiye Gazetesi Arşivi